

1/22

Arnikum

časopis spolku Arnika

Ekologický aktivismus na východ od nás

S Martinem Skalským o
represích vůči aktivistům
strana 8-9

Cesta k udržitelnějšímu
rozvoji severního regionu
Arménie
strana 11

Foto: archiv Arniky

V říjnu jsme rozebrali namátkově vybraný černý kontejner na směsný odpad na sídlišti v Českých Budějovicích. Pomocí plachty jsme z kontejneru odpad vyndali a roztřídili ho na jednotlivé tříditelné složky, jako je papír, plast, sklo, bioodpad a tak dále, které jsme zvážili. Zjistili jsme, že minimálně dvě třetiny hmotnosti odpadu by bylo možné vytřídit a potenciálně dál využít, skutečně směsný odpad by se tak vešel do obyčejné malé popelnice. Místo toho plánuje Teplárna České Budějovice postavit ve městě spalovnu, která by měla tento, jinak tříditelný a recyklovatelný odpad do budoucna spalovat. Přinese to emise, nutnost skládkování potenciálně toxických zbytků po spalování a také nutnost svozu odpadů z širokého okolí. To bude mít za následek další emise, hluk a prach z dopravy, zvláště pro obyvatele Nového Vráta, kde má spalovna stát. Spalovna navíc může zablokovat recyklaci nejen v Českých Budějovicích, ale i v celém Jihočeském kraji.

Dobrá zpráva z Poodří: stále více vlastníků pozemků má zájem vysadit původní druhy stromů a pečovat o ně. Kromě obcí a Povodí Odry jsou to i soukromí vlastníci ve Svinově, Butovicích, Hladkých Živicích a v Petřvaldíku.

Duby, hrušně, topoly a vrby s námi v roce 2021 sázeli školáci i zahrádkáři, myslivci, skauti i rodiny s dětmi. Kromě místních lidí nám pomohli dobrovolníci z Ostravy, Zašové nebo Palonína. Na jaře s námi sázeli i zaměstnanci firmy LB CEMIX ze Studénky.

Na počátku roku 2022 jsme se setkali s místními lidmi na workshopu k ořezu vrby v Albrechticích. Mladé vrby ořezali naši arboristé tak, aby z nich časem vznikly hlavaté stromy s dutinami nejen pro brouka páchníka.

Sledujte nás na poodrizije.cz. Zjistíte, kdy nám můžete pomoci s jarními a podzimními výsadbami. Prohlédněte si naši novou výstavu Za starými stromy v Poodří.

Foto: Vendula Smoldešová

Foto: Jidřich Peřík

Společně s naší thajskou partnerskou organizací EARTH jsme v únoru navštívili průmyslovou oblast Khok Sa-ad v provincii Kalasin, která je pověstná zpracováním vysloužilých elektrospotřebičů. Na skládce, kam se dovážejí dále nevyužitelné zbytky po rozebrání elektroodpadu, jsme odebrali vzorky prachu a sedimentu a z okolí skládky vzorky půdy. Přímo na skládce se odpad spaluje i několikrát denně. Navštívili jsme také dílny, kde běžně pracují obyvatelé oblasti Khok Sa-ad. Zde se elektrospotřebiče rozebírají na plasty a využitelné kovy, které dělníci prodávají. Vytříděný plast se dále drtí a putuje do recyklačních továren. Podmínky, ve kterých se zpracovává odpad, postrádají jakákoliv základní pravidla bezpečnosti práce. Odebrané vzorky půdy, prachu a sedimentu ze skládky a dílen, budou dále převezeny do České republiky, kde budou analyzovány na přítomnost persistentních organických polutantů (PBDD/F, PCDD/F, PBDE a BFRs).

Co nás čeká v tomto roce společně s novou ministryní životního prostředí?

Ke konci roku nastoupila na post ministryně životního prostředí senátorka Anna Hubáčková. Ve své předchozí kariéře se dlouhodobě věnovala ochraně vod a životního prostředí, ať již coby senátorka či vedoucí odboru životního prostředí Jihomoravského kraje. Spolu s jejím jmenováním svítla ekologickým neziskovým organizacím naděje, že vztahy s ministerstvem životního prostředí se posunou k větší vstřícnosti a otevřenosti, protože paní ministryně jednak s ekology v minulosti často spolupracovala, jednak vyjádřila přání se s nimi pravidelně nad legislativními návrhy vlády setkávat.

Je nejvyšší čas tyto vztahy mezi vládou a ekologickými organizacemi vylepšit. Už

proto, že minulá vláda v oblasti životního prostředí propagovala záměr oprášený z budovatelských vizí 80. let 20. století - tedy výstavbu kanálu Dunaj-Odra-Labe, okrajovala občanská práva prosazováním nového stavebního zákona či přistupovala velmi laxně k regulaci chemických látek. Ačkoli nová vláda je složena spíše z konzervativních a středových stran, má nová ministryně příležitost posunout Českou republiku zpět mezi aktivní a vážené partnery během našeho předsednictví Evropské Unii v druhé polovině roku 2022. Evropsští ekologové totiž naše předsednictví vnímají jako hrozbu pro přijímání progresivních zákonů na poli ekologické legislativy.

České ministerstvo životního prostředí

totiž tradičně stranilo spíše velkým průmyslovým podnikům, developerům a megalomanským projektům než citlivé ochraně životního prostředí. Doufejme, že svítá na lepší časy a Česká republika bude v rámci EU prosazovat postupně opatření vstřícnější k obcím, ke spotřebitelům, ochráncům přírody i občanským sdružením. Paní ministryně k tomu má díky svým předchozím zkušenostem ty nejlepší předpoklady. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Karolína Brabcová

Za pět minut dvanáct

Co vše skrývá Zelená dohoda?

Zelená dohoda pro Evropu s podtitulem Snaha stát se prvním klimaticky neutrálním kontinentem rezonuje českým veřejným míněním. Dohoda ale není jen o přechodu od uhlí na obnovitelné zdroje či prosazování elektromobility. Jedná se o komplexní plán přeměny evropského hospodářství. Všechny oblasti našeho života by podle něj podléhaly takovým pravidlům a omezením, aby se výroba zboží, energie, zemědělství i výstavba infrastruktury ekonomicky nevyplatila v případě, že výrazně přispívá k ekologickým škodám. Součástí Zelené dohody je i ambice vyrábět zdravé potraviny bez pesticidů a dalších škodlivých látek. To přispívá nejen k ozdravení populace, ale i k podpoře biodiverzity. Vedle toho Evropa plánuje vysadit tisíce stromů. Dalším cílem je vyrábět opravitelné výrobky z recyklovaných materiálů s co nejdelší životností, abychom neprodukovali obrovské množství odpadů. V neposlední řadě si pak Evropská komise ve své Strategii pro udržitelnou chemickou politiku klade za cíl důsledněji regulovat chemické látky tak, aby se ty toxické již vůbec nevyskytovaly ve výrobcích od roku 2030. Také chce rychleji zakazovat látky

Foto: Archiv Arniky

Z focení vizuálů k aplikaci Scan4Chem. I váš vysavač může obsahovat nebezpečné látky!

po celých skupinách, aby se ty s podobnými vlastnostmi nenahrazovaly toxickými látkami lépe prozkoumanými (tzv. nežádoucími náhradami).

Mnohé evropské firmy si již dnes po-

dobné cíle kladou, stejně jako Evropská unie, a nebezpečných látek ve výrobě se zbavují. To dokazuje i náš projekt zaměřený na bezpečné výrobky bez toxických látek. V rámci naší aplikace Scan4Chem jsme před Vánocemi analyzovali 49 výrobků z naší databáze. Tam je výrobci sami vkládají, aby zákazník mohl ihned ověřit naskenováním čárového kódu, že je výrobek bez škodlivých látek. A u výrobců, kteří své výrobky do databáze nahráli, se prokázalo, že jejich zboží je bezpečné - laboratorní analýzy v nich žádné škodlivé látky nenašly. To je cesta, po které by se ideálně výroba měla v budoucnu vydat. A na politikách je, aby takové firmy co nejrychleji podpořili například daňovým zvýhodněním či dotacemi a investicemi do modernizace výroby bez toxických látek. Jen tak bude evropský a český průmysl do budoucna schopen uspět před novými výzvami. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Karolína Brabcová

Rozdali jsme statisíce korun občanským iniciativám v zahraničí

V Arnice dlouhodobě podporujeme občanskou společnost u nás i za hranicemi. V Bosně a Hercegovině se zaměřujeme na ochranu divokých řek a pomáháme bojovat proti přemrštěné výstavbě vodních elektráren, které ničí tamní ekosystémy. V Ukrajině pracujeme v regionech, kde se potýkají s průmyslovým znečištěním ovzduší a budujeme občanský monitoring znečištění jako alternativu k nefunkčnímu státnímu. Na konci roku jsme v obou zemích rozdali okolo 250 tisíc korun malým občanským iniciativám a přímo tak podpořili jejich práci.

V Bosně a Hercegovině jsme vybrali tři nejlepší projekty. Díky naší podpoře upozorní místní z Mostaru na soutok řek Neretvy a Buny. Lokalita je chráněná, přesto přímo v místě soutoku je v plánu výstavba vodní elektrárny. Místní zorganizují vyčištění lokality, povedou informační kampaň a umístí informační cedule a směrovky. Lidé okolo řeky Neretvica nafotí její krásy a vydají průvodce po jejím kaňonu, kde je v plánu vystavět 15 malých vodních elektráren. Průvodce ukáže, že řeky mohou mít i jiné využití než energetické. V obci Goražde povedou místní kampaň za připojení k iniciativě „Obce bez přehrad“. Město by se tím zavázalo, že nepostaví žádné nové vodní elektrárny bez souhlasu

občanů a tím do budoucna ochrání řeku Drinu a její přítoky na svém území.

V Ukrajině jsme podpořili 4 projekty ve městech, která patří k nejvíce průmyslově znečištěným. Obyvatelé Charkova trpí toxickými emisemi z nelegálně provozované koksovny v obytné čtvrti. I přes velký odpor veřejnosti místní úřady činí kroky k legalizaci provozu. Věnovali jsme prostředky na pokračování kampaně a zejména na využití právních nástrojů. V Nikopolu jsme již dříve nainstalovali deset stanic občanského monitoringu. Letos jsme finančně podpořili výrobu atlasu, ve kterém budou prezentována naměřená data a informace se tak zpřístupní široké veřejnosti. Kamianské patří k městům

s alarmující úrovní znečištění ovzduší. Podpořili jsme zde iniciativu Živé srdce, která připravuje aktivity na zapojení občanů, místních aktivistů, úřadů i podniků do řešení znečištění. V Konotopu aktivisté chtějí pomocí divadelní hry „Sedý krystal“ upozornit veřejnost na problém znečištění ovzduší a ochrany životního prostředí. A otvírají otázku: „Co mohu já osobně udělat ke zlepšení životního prostředí v mém rodném městě?“.

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ
Zuzana Vachůnová

Labská vodní cesta na jednání poslanecké sněmovny

Parlamentní volby, které proběhly v říjnu loňského roku, přinesly dlouho očekávaný svěží vítr i do kampaně Za živé řeky. Příslib zastavení projektu kanálu Dunaj-Odra-Labe se ocitl v koaliční smlouvě nově nastupující vlády, a posléze i v jejím programovém prohlášení. Vlna naděje se rozlila mezi všechny, kteří se tématem dlouhodobě zabývali. O to smutnější bylo zjištění, že na záměru „zlepšování splavnosti Labe“ v úseku od Pardubic po státní hranici, se nic nemění.

Boj ekologických organizací, ale také státních institucí ochrany přírody proti výstavbě Labských jezů přitom trvá již více než dvě desetiletí. Nově nastupující ministr dopravy Martin Kupka z ODS svým prohlášením, že „plavební stupeň Děčín je klíčový“, proto určitě potěšil prezidenta Miloše Zemana a příznivce lodní dopravy v čele s Ředitelstvím vodních cest, ochránce přírody už ale nikoliv.

Téma zlepšování splavnosti Labe se ocitlo na programu jednání poslanecké sněmovny hned při jejím prvním lednovém zasedání. Dohodu mezi vládou České republiky a vládou Spolkové republiky Německo o údržbě a rozvoji mezinárodní vnitrozemské Labské vodní cesty podepsal 20. července 2021

tehdejší ministr dopravy, průmyslu a obchodu Karel Havlíček, a jeho německý protějšek Andreas Scheuer. Požadavky, které se Česká republika v tomto dokumentu zavazuje splnit, jsou ale v přímém rozporu s naplňováním tzv. Rámcové směrnice o vodách (2000/60/ES), podpis této smlouvy by s největší pravděpodobností opět zvýšil tlak na prosazení stavby vodních děl u Děčína a Přelouče.

Už na konci dubna ministři Německých spolkových zemí, jimiž Labe protéká, požadovali po spolkové vládě opětovné projednání textu dohody s českou stranou a zásadní změny v jejím textu. Důvodem byl fakt, že současný návrh upřednostňuje lodní dopravu na úkor ochrany přírody a je tak v rozporu se

schválenou Celkovou koncepcí pro Labe.

Arnika ve spojení s nevládními organizacemi sdruženými v Zeleném kruhu vyzvala poslance a senátory k zastavení ratifikace a k opětovnému otevření rozhovorů s německou stranou o budoucnosti Labe formou otevřeného dopisu. Projednání v poslanecké sněmovně bylo opakovaně odloženo, na výsledek tedy stále ještě čekáme.

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ
Miroslava Floriánová

Kam putuje vysloužilá elektronika?

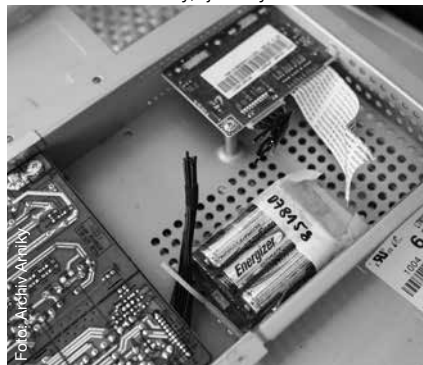
Rozhodli jsme se zapátrat, kam asi putuje vysloužilá elektronika Pražanů po odložení do sběrných dvorů nebo červených kontejnerů na elektro. Mohlo by se zdát, že je na tuto otázku jednoduchá odpověď – nejspíš do zpracovatelských a recyklačních dílen. Jak bylo ale již popsáno mnoha zahraničními organizacemi, médií či celními zprávami, rozbitá elektronika se může nelegálními cestami dostat třeba až na skládky v rozvojových zemích.

Tuto praktiku používají různé skupiny překupníků, jež se díky odesílání elektrošrotu na místa, kde je jejich likvidace mnohem levnější, tedy do rozvojových států Afriky a Asie, obohacují na úkor životního prostředí a zdraví lidí. Rozvojovým státům bohužel často chybí infrastruktura a právní rámec pro udržitelnou a ekologickou recyklaci elektroodpadu. Ten se pak ručně rozebírá v malých dílnách, či rovnou na skládkách, nepotřebné části se pálí a okolí je prosáknuto toxickými látkami z nevhodně zlikvidované elektroniky.

I přes zákaz dovozu nebezpečného odpadu z EU do rozvojových zemí se stále objevují případy, kdy elektro z EU končí tam, kde nemá. Nechali jsme se tedy inspirovat americkou neziskovou organizací BAN, která se specializuje na sledování elektrošrotu pomocí GPS. Do 25 vysloužilých tiskáren a monitorů jsme v červenci 2021 nainstalovali

GPS, rozmístili je po pražských a moravskoslezských sběrných dvorech, červených kontejnerech nebo je odložili vedle nich.

Patnáct kusů elektra bylo svezeno do zpracovatelských míst po Česku a nebo ještě čeká ve sběrných dvorech. Jedno zařízení se dostalo z pražského sběrného dvora až do recyklační dílny v Německu. Dalšíh 9 kusů elektroniky, jež bylo rozmístěno u

kontejnerů, putuje mezi lidmi. Výjimkou jsou 2 zařízení, která se do oběhu mezi obyvateli dostala z pražského sběrného dvora a z červeného kontejneru na elektroniku v Českém Těšíně. Za zmínku také stojí monitor, který se po odložení u kontejneru ocitl na skládce odpadů, což není ideální stav. Z experimentu vyplývá, že naše staré elektro nejspíš neputuje nedovoleně do rozvojových států, což je skvělá zpráva. Vzhledem k malému vzorku zařízení to ale nemůžeme konstatovat na 100 % a vysloužilé elektro budeme i nadále sledovat, dokud to životnost GPS dovolí. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Markéta Möller

Strážci řek v zahraničí

Není asi žádným překvapením, že v dlouhodobém horizontu řeky nejlépe ochrání lidé, kteří žijí v jejich okolí. Velké nevládní organizace proto v posledních desetiletích rozvinuly nejrůznější schémata podpory právě takových místních skupin. Ať už se těmito schématům a skupinám říká jakkoli – nejčastěji adopce řek, strážci řek nebo patroni potoků – princip je podobný. Arnika uplatňuje podobné přístupy v posledních několika letech v Moldavsku a v Bosně a Hercegovině.

Jak strážci řek fungují? Velké nevládky na národní nebo mezinárodní úrovni podporují místní skupiny mediálně, materiálně, odborně, finančně nebo poskytováním know-how. Místní skupiny pak těží nejen z této podpory, ale i ze sdílení zkušeností a synergie lokálních aktivit. Činnosti místních skupin mohou být různorodé. Od monitorování toho, co se kolem řeky děje (znečištění, poškozování přírody, ilegální těžba nebo ukládání odpadu) přes ekovýchovu, poznávání a interpretaci historie a přírodních hodnot až po drobné zásahy na zlepšení stavu řek a jejich okolí (úklid odpadků, sázení stromů, kopání tůňek apod.).

V Bosně a Hercegovině se soustředíme zejména na skupiny, které hlídají a upozorňují na poškozování řek malými vodními elektrárnami. Nejen na samotnou (často ilegální) výstavbu, ale i na přípravné práce – kácení stromů, budování přístupových cest apod. Zároveň také sledují a dokumentují dopady provozu už vybudovaných elektráren, které často porušují podmínky stanovené v procesu jejich povolování, zejména pokud jde o instalovanou výkon a minimální zůstatkový průtok.

V Moldavsku je námi podporovaná činnost místních skupin méně kontroverzní. V loňském roce jsme podpořili výsadbu cca 8 000 stromů, výrobu a instalaci in-

formačních tabulí v rezervacích Tsjpava a Jagorlik, výrobu a instalaci umělých hnízd pro vodní ptáky nebo budování studánek na svazích kolem údolí řeky Camenca. Pro členy všech podpořených skupin jsme pak zorganizovali prosincové setkání v rezervaci Jagorlik, kde si vzájemně představili své aktivity a vyměnili zkušenosti a znalosti. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Zuzana Vachňová

Ekologický aktivismus na východ od nás

V zemích bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie se právo na zdravé životní prostředí prosazuje těžko a naše práce tady tak často hraničí s ochranou občanských a lidských práv. Jaké je pracovat v zemích, které jsou etnicky rozdělené, mají nefunkční státy, separatistické oblasti, kde neplatí mezinárodní právo, totalitní vládu nebo kde probíhá válka?

Ukrajina - boj za čistý vzduch a svobodu

Podle dat Evropské kardiologické společnosti z roku 2019 může znečištěné ovzduší v Ukrajině každý rok způsobit až 83 960 nadměrných úmrtí. Přestože vláda v posledních letech přijala novou legislativu po vzoru Evropské unie, zákony se často nedodržují a úřady nemají dost síly k jejich vymáhání. V zemi bují korupce, inspekce životního prostředí je nefunkční a úplatná.

Továrny postavené po druhé světové válce často dodnes využívají technologie, jež neprošly modernizací. Velké průmyslové podniky vlastní zpravidla oligarchové, kteří zneužívají svého vlivu na úřady i politiky k prosazování soukromých zájmů. V roce 2014 navíc skončila část průmyslu na okupovaných územích a je mimo jakoukoliv veřejnou kontrolu.

Vážně vám nevdá, že se ve městě nedá dýchat? „Žijeme tu celý život. Zvykli jsme si, že vzduch je vidět a někdy se na něj dá i sáhnout. Kdyby ses ráno probudil a bylo to jinak, vyděsíš se,“ říká s humorem

novinářka nezávislého rádia Na dotyk **Olga Vakalo**. „Devadesát pět procent lidí nevěří tomu, že je možné cokoliv změnit,“ dodává.

Zápороží je průmyslové a hutnické město na jihovýchodě Ukrajiny, sídlo metalurgického kombinátu a jedno z míst, kde pracujeme. V posledních letech Arnika spolu s místními partnery v Ukrajině nainstalovala téměř 300 stanic na měření kvality ovzduší. Díky této síti občanského monitoringu ovzduší mají místní lidé možnost získat informace o tom, jaký vzduch dýchají. V době uzávěrky Arnika začala ruská invaze na Ukrajinu. Válka s sebou přináší ztráty na životech i nepředvídatelné dopady pro životní prostředí. Ukrajínští kolegové nás informují o požárech skladů paliv nebo bombardování úložiště jaderného odpadu. V Arnice teď fungujeme jako krizový štáb a děláme vše pro to, aby naši místní kolegové byli v pořádku.

V Bosně a Hercegovině chráníme řeky a práva místních komunit

Po rozpadu Jugoslávie si Bosna a Her-

cegovina prošla krvavou občanskou válkou. Země, ve které dodnes společně žijí bosenští Srbové, bosenští muslimové a Chorvati se stále potýká s etnickými tenzemi a společnost je silně rozdělená. Mírová dohoda v roce 1995, která ukončila válku, zemi zároveň rozdělila na administrativní jednotky, které spolu fakticky nekomunikují. V zemi, která má necelé čtyři miliony obyvatel jsou tak celkem čtyři parlamenty na 70 ministerstev a tři prezidenti a má jeden z nejsložitějších administrativních systémů světa. V každé části země platí jiné zákony na ochranu životního prostředí. Masivní a chaotická státní správa je také skvělým prostředím pro všechny typy netransparentního jednání a korupce.

Bosna a Hercegovina je zároveň zemí s nesmírným přírodním bohatstvím a posledními divokými řekami v Evropě a tlak na jejich energetické využití je obrovský. V roce 2006 vydala místní administrativa přes noc neuvěřitelných 112 povolení ke stavbě elektráren na horských řekách. Ochránci přírody tady nejsou v jednoduché pozici. „Naše země se potýká s celou řadou závažných a pro běžného člověka

Foto: Dzyga

Ukrajinské Zápороží je sídlem metalurgického průmyslu a jedním z nejvíce znečištěných míst země.

Happening v bosenské obci Kruščica, kde místní dva roky fyzicky blokovali stavbu.

bližších, aktuálnějších a snáze uchopitelných problémů. Lidé nemají práci. V takové chvíli není jednoduché prosazovat výraznější změny, jakkoliv jsou potřebné“ vysvětluje **Jelena Ivanič** z naší partnerské organizace Centrum pro životní prostředí. Dnes je v plánu postavit na celkem 244 bosenských řekách přes 300 vodních elektráren, řada z nich je už ve výstavbě nebo v provozu. Povolení pro elektrárny jsou často vydávána za zavřenými dveřmi, bez zapojení místních lidí, kteří přitom kvůli jejich výstavbě ztrácejí přístup k tekoucí vodě. „Je to vlastně vykořisťování řek, které by mohly lidem sloužit mnohem lépe například na vodní sporty“, dodává Ivanič.

Místní lidé se organizují a brání. V obci Kruščica ženy z vesnice téměř dva roky fyzicky blokovaly výstavbu elektráren, jejichž povolení nakonec po táhnoucích se právních bojích zrušil soud jako nelegální. Tlak investorů a na ně napojených politiků se ale také zvětšuje, aktivisté zde často čelí výhrůzkám, jsou žalováni za pomluvy a obstrukce. Žaloby, které investoři nemají šanci vyhrát, jsou typickou strategií, jak aktivisty unavit a zastrašit.

Nepohodlní ekologičtí aktivisté v Bělorusku

V roce 2020 probíhaly v Bělorusku silné občanské protesty. Demonstrující požadovali demisi prezidenta Lukašenka a vlády a vypsaní nových svobodných voleb. Protesty byly silně potlačeny, tisíce lidí bylo zatčeno, stovky zraněno, eviduje se několik mrtvých a země se propadla do ještě větší totality. Aktivisté včetně ekologických začali být nepohodlní. „Během roku 2020 bylo několik lídrů ekologické nevládní organizace Ecohome zatčeno. Důvody byly fiktivní. Zpravidla šlo o údajnou účast na nepovolených demonstracích, přestože se později třeba prokázalo, že obviněná osoba byla tou dobou v jiném městě. V červenci 2021 stát 26 ekologických organizací proti jejich vůli zrušil, kanceláře zapečetila policie,“ popisuje právník Sergej Mahonov, který žije v exilu. „V našem případě bylo oficiálním důvodem tvrzení, že spolupracujeme se zahraničními agenty,“ dodává.

Arnika místním aktivistům pomáhala v zajištění exilového zázemí a perzekuce ekologických aktivistů řešíme na mezinárodních fórech, především na půdě Aar-

huské úmluvy – tzv. úmluvy o ekologické demokracii, která má zajišťovat, že mají lidé přístup k informacím o životním prostředí, jsou zapojováni do rozhodování a za své aktivity nejsou trestáni či pronásledováni. Právě situace v Bělorusku byla jedním z hlavních témat na schůzce stran úmluvy minulý rok v Ženevě.

Ekologičtí aktivisté často upozorňují na nezákonné jednání, korupci a jsou trnem v oku zkorumpovaných politiků a mocných oligarchů. Podle údajů organizace Global witness bylo v roce 2021 zabito 227 ekologických aktivistů, což je vůbec nejhorší údaj v historii. O to více je třeba o takových případech informovat a boj za zdravé životní prostředí a lidská práva nevzdávat. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ
Zuzana Vachůnová

Ekologie, nebo poslušnost. Aktivisté čelí tvrdým represím

Vyhrožování, ničení nebo zabavování majetku, fyzické násilí, ale i řízené represe ze strany státu a bezdůvodné zatýkání. I tak jsou trestáni aktivisté za ochranu životního prostředí. Ve výjimečných případech jsou důsledky ještě fatálnější. „V zemích, kde demokracie téměř neexistuje, je takový princip skoro automatický,“ upozorňuje Martin Skalský, předseda Arniky a Centra pro podporu občanů. Dodává ale, že ani v České republice situace zdaleka není ideální.

V jakých zemích Arnika monitoruje pronásledování ekologických aktivistů?

Zaměřujeme se na region východní i střední Evropy, západního Balkánu a hlavně zemí bývalého Sovětského svazu. Máme i projekty v Thajsku, jihovýchodní Asii, Indonésii. Tam je situace úplně jiná a zároveň i naše možnosti, jak lidem pomáhat jsou ještě omezenější, než v regionu Evropy a jejího blízkého okolí.

Nejhorší situace je už několik let v Bělorusku, kde je prostředí vůči občanské společnosti nepřátelské, pochopitelně hlavně poslední dva roky. Tam, kde chybí určitá

úroveň demokracie hrozí, že lidé s jiným než mainstreamovým názorem budou pronásledováni. Nicméně ekologický aktivismus se snaží ovlivnit směřování společnosti a to může být vnímáno jako něco nebezpečného. V zemích, kde demokracie téměř neexistuje se člověk spojený s neziskovým hnutím vystavuje výraznému riziku.

Proč jsou terčem útlaku právě ekologové, když neohrožují zájmy ani fungování státu?

Oni je do určité míry ohrožují. Nevládní organizace mívají zpravidla silnou podporu veřejnosti. Problémy vznikají, když stát začíná mít pocit, že než aby s občanskou společ-

Foto: Archiv Martina Skalského

Martin Skalský

Předseda Arniky a jeden z jejích zakládajících členů, vedoucí Centra pro podporu občanů. Martin je odborník na zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů a organizátor kampaní za lepší životní prostředí. Zajímají ho země Balkánu a bývalého Sovětského svazu, kde koordinuje projekty Arniky.

nosti navazoval dialog, je lepší nesouhlasné názory potlačovat.

Je to i případ Běloruských aktivistů?

V podstatě ano. Už deset let dochází k systematické perzekuci ekologů v souvislosti s dostavbou jaderné elektrárny ve městě Astravec ruské státní firmy Rosatom. Už to není jen o životním prostředí, ale také o provázání s Ruskou federací skrze ekonomické vztahy. Bělorusové původně usilovali o to, aby se jaderná elektrárna vůbec nedostavěla a jejich země se tak nevydávala všanc ruské zahraniční politice. Šlo o největší protestní kampaň v historii Běloruska.

V zemích, kde demokracie téměř neexistuje se člověk spojený s neziskovým hnutím vystavuje riziku. (Ilustrační foto)

Atomovou elektrárnu v Astravci navkonec prezident Lukašenka – navzdory domácí i zahraniční kritice – v roce 2020 otevřel. Nejde ale o jediný případ takové občanské neposlušnosti v Bělorusku...

Přesně tak. Ještě v roce 2020 vypukly velké demonstrace v Brestu proti stavbě čínské továrny na akumulátory. Ty byly navkonec přehlušené pokusem o běloruskou revoluci. Nicméně takové velké regionální protesty dřív nebyly myslitelné. Je znát velký růst sebevědomí běloruské občanské společnosti.

Zároveň jim ale hrozí zmíněná rizika. Jak běloruské státní represe vypadají?

Uvedu jeden příklad, který začal před rokem. Na jaře došlo k bezdůvodnému zatýkání v naší partnerské organizaci Ecohome. Její zakladatelku Irinu Sukhy u ní doma zadržela policie a ve vazbě ji pak věznili asi čtrnáct dní. A to kvůli údajné účasti na nepovolené demonstraci; přitom ona byla tou dobou na chatě. Lidem zkrátka hrozí zatčení pod falešnou záminkou neznámo kdy a na jak dlouhou dobu. V loňském roce byly takhle protiprávně zatčeny všechny naše běloruské kolegyně.

Je v tom Bělorusko specifické ve srovnání s jinými zeměmi v regionu?

Jiná je situace na Balkáně, kde neporozumíme státem organizované násilí vůči

občanům. Je spíš vedené ekonomickými zájmy na lokální úrovni. Největší kauzu známe z bosenské obce Kruščica, kde místní ženy blokovaly most proti výstavbě vodní elektrárny, která neměla řádná stavební povolení. Řešení soudní cestou by trvalo několik let a za tu dobu by jim nová elektrárna zničila zdroje pitné vody. Investor využil svých politických konexí a na vesničanky tak celkem brutálně zaútočily speciální policejní jednotky. Takže v těchto zemích jde spíš o regionální korupci a zneužití moci s cílem zastrašit obyvatele vesnic.

Případy systematického pronásledování ekologů shromažďuje Arnika na webu *Stop-persecution.org*. Jak z nich vyvolává největší znepokojení?

Nejvíce šokující je určitě vražda lesního strážce v Rumunsku. Naštěstí k takovým koncům nedochází úplně často. Dlouhodobě ale pracujeme i v Ukrajině, kde v letech 2015-2016 lidé demonstrovali proti drůbežárnám tamního oligarchy. Následně byli brutálně napadeni dva aktivisté, jeden z nich byl dokonce starostou místní vesnice. Další případ je z ukrajinského Charkova, kde je naprosto hrůzná situace – uprostřed milionového města stojí koksárna, která nemá v podstatě žádná povolení. Místní aktivistce, se kterou spolupracujeme, někdo opakovaně přestřihl dráty od internetu, od telefonu, od elektřiny... což zároveň znamená, že ten člověk byl přímo u ní v domě.

Kde mohou oběti takového pronásledování hledat ochranu nebo zastání?

To je velice těžké. Každý případ vyžaduje individuální přístup a jiný typ pomoci. Někdo potřebuje právní rady, někdo obrátit se na policii, v některých případech se na nějakou dobu ukrýt. Nejrychlejší a neúčinnější pomoc jsou schopny poskytnout místní neziskové organizace, které s tím mají zpravidla nějaké zkušenosti. Na mezinárodní úrovni tohle téma řeší Aarhuská úmluva o environmentální demokracii, kterou dlouhodobě sledujeme. Ta sdružuje státy přesně tohoto regionu. V loňském roce se nám v rámci této dohody podařilo prosadit zavedení mechanismu na ochranu ekologických aktivistů před perzekucemi a letos by měl být navíc jmenován speciální zpravodaj, který bude podobné případy shromažďovat. To znamená, že v Ženevě při OSN bude úřad, na který bude možné se obrátit a s jeho pomocí žádat o ochranu.

Dá se ekologickým aktivistům v zahraničí pomoci ještě jinak?

Bohužel jen obtížně. Nicméně perzekuce aktivistů souvisí s celkovou povahou státu a není nám až tak vzdálená - v devadesátých letech byla organizace Děti Země, pro které jsem tehdy dělal dobrovolníka, zařazena Ministerstvem vnitra na seznam extremistických organizací. To znamenalo, že je pravidelně sledovala policie. Stejně tak demonstrace proti Temelínu nebo za ochranu ozonové vrstvy nebo dokonce ochranu životního prostředí v severních Čechách vnímal tehdejší stát jako extremismus.

Dochází k zastrašování nebo represím vůči ekologům v Česku i dnes?

Poměrně výrazný byl v roce 2017 spor s hnutím Limity jsme my, které usiluje o ukončení těžby uhlí na našem území. Zablokování bagrů v Bílině bylo následně označeno jako extremistické. To podle mě není v pořádku a nevyvolalo to takovou negativní odezvu veřejnosti, jakou by mělo. Přitom bychom se měli primárně zasazovat o to, aby k takovým případům u nás vůbec nedocházelo. ■

Foto: Iva Zimová

Blokování výstavby vodních elektráren v bosenské obci Kruščice.

ARNIKA

Martin Holzkecht

Klára Ondrigová: Věřím, že lidem na krajině záleží

Krajina bez alejí je jako obraz bez rámu. To je motto ankety Alej roku, kterou pořádáme už 11. rokem. Anketa má za cíl vyzdvihnout důležitost stromořadí v krajině i upozornit na ty aleje, kterým hrozí zánik. V loňském roce jsme v Arnice přivítali novou posilu - Kláru Ondrigovou, která má chod ankety na starosti. Vyptali jsme se jí jak na její pracovní náplň, tak na osobní vztah ke stromům.

Jak ses dostala k práci v Arnice a co všechno příprava ankety Alej roku obnáší?

Náhodou jsem narazila na inzerát. Nové pracovní místo jsem nehledala, ale hned jsem věděla, že chci být součástí takového skvělého projektu.

Moje první příprava nového ročníku ankety mě teprve čeká, v době svého příchodu do Arniky jsem už nastoupila do rozjetého vlaku. Ale už teď vím, že to bude jízda! Bude potřeba vytvořit harmonogram a naplánovat roční cyklus ankety, mediální a PR plán, aktualizovat webovou stránku Alej roku a samozřejmě se vždy při plánování nového ročníku nabízí prostor pro kreativitu, nové nápady a vylepšení. Na Aleji roku se kromě mě podílí několik dalších šikovných kolegů a kolegyně, od členek Stromové sekce Arniky, přes tiskovou mluvčí, webmastra až po správce sociálních sítí, jsem zvědavá, kam anketu společně tento rok posuneme.

Můžeš prozradit, jak probíhá proces výběru vítězných alejí a fotografií?

V anketě Alej roku hledáme každý rok nejoblíbenější a nejkrásnější stromořadí. Nejoblíbenější alej si volí široká veřejnost ve veřejném hlasování, vítězí alej s nejvyšším počtem hlasů. Kromě samotné Aleje roku máme také čtrnáct regionálních vítězek.

Foto: Archiv Kláry Ondrigové

Nejkrásnější fotografie vybírá naše odborná porota sestavená z patronů ankety. Ve fotosoutěži oceňujeme tři nejkrásnější aleje.

Máš pocit, že se lidé obecně zajímají o krajinu? Že chtějí participovat na tom, co se s krajinou děje?

Osobně věřím, že obecně lidem vnitřně na krajině záleží, jsou přeci její součástí. S participací už je to horší, samotný čin je vždy náročnější.

Máš nějakou svoji oblíbenou alej?

Jako asi každému, i mně se nesmazatelně vryly pod kůži vjemy z dětství. Neobyčejný vztah mám ke staré morušové aleji vedoucí ke kostelu a hřbitovu ve vesnici, kde jsem vyrůstala. Když jsem byla malá, často jsme se pod jejími korunami procházeli s mým dědečkem. Dnes už alejí chodívám za dědou na hřbitov, a ona? Kvete do stále větší krásy. ■

ARNIKA

Eva Orcigrová

Podcast Město pro život

Víte, že Arnika má svůj podcast? Věnujeme se v něm rozvoji města, územnímu plánování a participaci v kontextu probíhající klimatické krize. V pěti epizodách otevíráme témata: rozšiřování letiště Václava Havla, pražská zeleň, brownfieldy, územní plánování a účast veřejnosti. Kromě názorů odbornic a odborníků jsme zahrnuli i praktické návody, jak se do plánování města můžete sami zapojit.

Jednotlivé epizody naleznete na našem webu arnika.org/praha/podcast, dostupné jsou také na běžných streamovacích platformách a aplikacích.

Cesta k udržitelnějšímu rozvoji severního regionu Arménie

Pro Arménii je těžba nerostných surovin a jejich zpracování velmi významným průmyslovým odvětvím. Například v severním regionu oblasti Lori se v průběhu posledních dvou století těží a zpracovává měď a další kovy. V důsledku intenzivní těžby, zastaralých technologií a nedostatečné kontroly emisí je horská malebná krajina zamořená nebezpečnými látkami, které zatěžují životní prostředí a zdraví místních obyvatel.

Proto Arnika v koalici s arménskými organizacemi Centre of Community Mobilization and Support (CCMS) a EcoLurem v průběhu let 2018 až 2021 zkoumala úroveň znečištění v regionech Tumanyan a Stepanavan, v severní části oblasti Lori. Rozsáhlý průzkum byl zaměřen na okolí hlavních průmyslových znečišťovatelů - tavníny v Alaverdi, zpracovatelského závodu v Akhtale, dolů v komunitách Shamlugh, Teghut, Mghart, Armanis a v okolí odkališť, např. v Mets Ayrumu, kde se ukládá těžební odpad. V průběhu čtyř let se nám podařilo získat velkou databázi vzorků, týkajících se úrovně těžkých kovů a persistentních organických polutantů ve složkách životního prostředí, potravinách a lidských tkáních, odebraných v zasažených komunitách.

Výsledky potvrdily přítomnost znečištění v okolí průmyslových provozů. Hodnoty těžkých kovů v zemědělské půdě byly v mnoha případech vyšší než v sousedním regionu bez průmyslové činnosti. Kvůli častým unikům zpracovatelských odpadů do povrchových vod byly v hlavním vodním toku, řece Debed, zjištěny vyšší hodnoty kovů (mědi, molybdenu, arsenu a dalších), ve srovnání s výsledky odebranými v úseku téže řeky před průmyslovou oblastí. Znečištěná byla nejenom tato řeka, ale i její přítoky.

V komunitě Alaverdi, kde se nacházela tavnírna mědi, je i po zastavení tohoto provozu v roce 2018 alarmující přítomnost per-

sistentních organických polutantů (dioxinů a jim podobných PCB) ve slepičích vejcích. Konzumace těchto domácích vajec je velmi rizikovou pro obyvatele, obzvláště pro děti. Postupné nálezy vysokých úrovní těchto kontaminantů a těžkých kovů vyvolaly u místních obyvatel zájem o zjištění úrovně zatížení jejich zdraví. Výzkum obsahu těžkých kovů v biologických vzorcích ukázal mnohem vyšší hodnoty než u lidí, kteří žijí na průmyslově nezatíženém lokaci.

Výsledky průzkumu potvrdily přítomnost znečištění v okolí průmyslových provozů.

Díky rozsáhlosti výzkumu, který je svého druhu první v tomto regionu, a díky analýzám provedeným akreditovanou laboratoří, mohou místní lidé bránit právo na čisté prostředí s použitím dat jako argumentačního nástroje. Na základě apelu vůči těžební společnosti například rodina, která bydlela u odkaliště, získala možnost zadarmo se přestěhovat do vzdálenějšího místa. Výsledek této akce inspiroval širší skupinu obyvatel,

kdy více než 70 lidí podalo žalobu spolu s žádostí o odškodnění v důsledku dlouhodobého působení znečištění na jejich zdraví. Zvýšení povědomí obyvatel o znečištění se odráží i ve snaze bránit otevírání nových těžebních ložisek a přejít na jiné činnosti, např. rozvoj turismu, zemědělství a jiný lehký průmysl.

Získané zkušenosti a tvrdá data pomáhají ovlivňovat i situaci na národní úrovni. Například zástupci EcoLuru a CCMS byli zapojeni do vytvoření strategie rozvoje těžebního sektoru v Arménii, kde byly představeny nezbytné mechanismy ochrany životního prostředí, hodnocení zdravotního stavu obyvatel a zvýšení role zasažených obcí při rozhodování o těžební činnosti. Partnerské organizace také přispěly do národní strategie mládeže na 2022-2025, kde prosadily získání statusu „Mládeže se zdravotním postižením“ mladými lidmi, kteří bydlí v regionech zatížených chemickými látkami. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Valeriya Grechko

Tiráž

Arnikum, časopis sdružení Arnika vychází 3x ročně v Praze. Číslo 1/2022 vyšlo v březnu 2022 v nákladu 900 ks. Vydává: Arnika, IČO: 26543281, Evidenční č. MK ČR VS/1-1/48279/01-R, Dělnická 13, Praha 7, tel: +420 774 406 825, www.arnika.org, e-mail: arnika@arnika.org. Šéfredaktor: Eva Orcígrová. Spolupracovníci: Zuzana Vachůnová, Martin Holzknecht, Karolína Brabcová, Marcela Klemensová, Valeriya Grechko, Markéta Møller, Miroslava Floriánová, Sarah Ožanová, Martina Valášková a pobočky Arniky. Grafický design – Anna Frajtová – anna@designbox.cz, DTP - Aleš Kozubík. Foto na obálce: Dzyga

Vydání tiskoviny vzniklo za finanční podpory hlavního města Praha a Ministerstva životního prostředí. Časopis odráží názory vydavatele, podporovatelé neodpovídají za jeho obsah.

Ministerstvo životního prostředí

Tisíce kilometrů našich silnic, polních cest, ulic i parkových promenád od nepaměti lemují aleje stromů. Obdivujeme jejich krásu v každém ročním období a ceníme si jejich staleté historie. Aleje patří ke zdravé a fungující krajině. I proto jsme s vámi už pojeedenácté vybírali ty nejkrásnější.

Jedenáctý ročník ankety Alej roku byl nabitý zajímavostmi. Poprvé v historii soutěže jsme se rozhodli na krátký čas odtajnit průběh hlasování, což u lidí zaznamenalo velký úspěch, a tak se letošní počet hlasujících vyšplhal na 8 878. Perličkou je jistě počet hlasů pro vítěznou Klokotskou alej z Táborska, které svůj „palec nahoru“ dalo 999 lidí. Vítězná alej navíc potvrdila, že vytrvalost se vyplácí; třikrát po sobě se stala vítězkou svého regionu, vloni dokonce obsadila druhé místo v celostátním hlasování. Klokotská alej lemuje cestu, která byla založena benediktiny už koncem 17. století, alej zde byla vysázena v roce 1836.

Kompletní výsledky ankety najdete na alejroku.cz.

1. místo - Klokotská alej
Foto: Kateřina Trsková

2. místo - Alej Jírovců u Malé Klajdovky
Foto: Jiří Židů

3. místo - Tyršová alej v Orlové
Foto: Květoslava Vítová

1. místo ve fotosoutěži - Skřivánčí alej u Krásné Lípy
Foto: Miroslav Kováč

2. místo ve fotosoutěži - Dubové stromořadí na hrázi Kardaše
Foto: Petr Kolka

3. místo ve fotosoutěži - Jasanová alej k Slovanskému hradišti
Foto: Jana Fořtová Torňošová